
ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК 336.7

Назар Іванович КУРДИДИК

аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
E-mail: naza-k@yandex.ru

РОЛЬ І МІСЦЕ БАНКІВ НА РИНКУ КАПІТАЛІВ В УКРАЇНІ

Курдидик, Н. І. Роль і місце банків на ринку капіталів в Україні [Текст] / Назар Іванович Курдидик // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 1. – С. 167-173. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню банківських операцій та аналізу масштабів діяльності комерційних банків на вітчизняному ринку капіталів. Опрацьовано основні види операцій комерційних банків на ринку капіталів, розроблено характеристики для їх оцінки із застосуванням зазначених характеристик проведено порівняльний аналіз банківських операцій на ринку капіталів. Проаналізовано динаміку банківських емісій акцій та облігацій на відповідних сегментах ринку капіталів та їх питому вагу серед інших емітентів. Проведено порівняльний аналіз обсягів та структури довгострокового кредитування, отриманого банками та небанківськими фінансовими установами. Дослідження проведено з використанням методів порівняння, індукції, історичного методу, логічного, та методу наукового порівняння. Результати можна використовувати при дослідженні фінансових ринків та ринку капіталів зокрема, аналізу банківської діяльності загалом та дослідженні банківської діяльності на ринку капіталів. Також можна застосувати при вивченні ринку корпоративних облігацій, акцій, кредитного ринку, зокрема ринку довгострокового кредитування. У результаті проведеного аналізу розроблено порівняльну характеристику банківських операцій на ринку капіталів, із використанням запропонованих характеристик проведено порівняння основних банківських операцій на ринку капіталів. Проаналізовано показники динаміки та структури ринку акцій та облігацій, зокрема динаміку банківських емісій акцій та облігацій та їх частку на ринку загалом. Проведено порівняння об'ємів отриманих довгострокових кредитів банками та небанківськими фінансовими установами. Як результат, підтверджено домінуюче місце банків на вітчизняному ринку капіталів.

Ключові слова: ринок капіталів; комерційні банки; акції; облігації; кредит; емісія; розміщення ресурсів; акумуляція ресурсів.

THE ROLE AND PLACE OF THE COMMERCIAL BANKS ON THE CAPITAL MARKETS OF UKRAINE

Abstract

The article is devoted to the banking transactions in the capital market and analysis of scales of activity of commercial banks in the capitals market of Ukraine. The basic types of operations of commercial banks in the capital market are analyzed. The characteristics to assess the main types of transactions are designed. Using these characteristics there has been made a comparative analysis of bank operations in the capital market. The dynamics of bank shares and bond emissions in relevant segments of the capital market is analyzed. A comparative analysis of the scope and structure of long-term loans for banks and non-banking financial institutions has been carried out. The research is conducted with the use of the methods of induction, the historical method, logic and scientific method of comparison. The results of research can be used in the studying of financial markets and the capital market, in particular, in analyzing of banking in general and banking activities on capital market in particular. Also, the results of the study can be applied for the study of the corporate bond market, shares, credit market in general, and long-term credit market. The comparative characteristic of banking operations in the capital market is worked out. The indicators of the dynamics, structure of the shares and bonds markets, and the dynamics of bank share and bond issues are analyzed. There has been made the comparison of long-term loans, received by banks, and non-bank financial institutions. As a result the dominant place of commercial banks on the capital market has been confirmed.

Keywords: capital market; commercial banks; shares; bonds; credit; emission; allocation of resources; accumulation of resources.

JEL classification: G20, G21, G24

Вступ

Процес постійних перетворень на фінансовому ринку України, зростання об'ємів випуску довгострокових цінних паперів, нарощення об'ємів довгострокового кредитування призвів до становлення та розвитку такого сегменту фінансового ринку, як ринок капіталів. Тому ринок капіталів сьогодні є менше досліджений, ніж інші структурні одиниці фінансового ринку. Особливої актуальності набуває питання банківської діяльності на ринку капіталів як перспективний напрям диверсифікації джерел акумуляції та розміщення ресурсів.

Вивченням функціонування ринку капіталів займаються Л. М. Алексеєнко, С. В. Землячов, Л. В. Левківський, І. П. Ткаченко, І. О. Школьник. Проте більшість учених розглядають функціонування ринку капіталів загалом або окремі операції банків на ринку капіталів. Комплексне дослідження банківської діяльності на ринку капіталів на сьогодні залишилося, на жаль, поза увагою науковців.

Мета статті

Мета статті – дослідження банківських операцій та аналізу масштабів діяльності комерційних банків на вітчизняному ринку капіталів.

Виклад основного матеріалу

На ринку капіталів, як і на фінансовому ринку загалом, банки поряд з іншими учасниками здійснюють операції, які можна розподілити на такі категорії, як мобілізація ресурсів, спрямування ресурсів та посередницько-консультаційні послуги [рис. 1]. В Україні банки вирізняються масштабами діяльності на фінансовому ринку загалом, так і на ринку капіталів зокрема. Окремі вчені підкреслюють значення банків на фінансовому ринку та ринку капіталів через те, що банки регулюють грошові потоки та, через мультиплікативні ефекти, попит та пропозицію грошей [6, с. 123]. Таким чином є підстави вважати банки ключовими носіями і організаторами грошово-кредитних відносин [2, с. 143]. Проте варто зауважити, що про такий статус банків можна говорити в умовах України, де з одного боку законодавством зобов'язано учасників проводити розрахунки з використанням банків, з іншого -

історично склалось так, що масштаби діяльності банків на ринку капіталів та на фінансовому ринку є значно більшими поряд з масштабами інших учасників.

За показником простоти найвигоднішим є залучення депозитів, оскільки організація емісії цінних паперів є складним показником (табл. 1). Якщо банк приймає рішення організувати залучення депозитів, то достатньо налагодити механізми залучення один раз, щоб тривалий термін залучати великі об'єми депозитних ресурсів. Для акцій та облігацій налагоджувати процеси емісії потрібно щоразу, коли проводиться їх випуск. Під показником вартості залучення мається на увазі вартість залучення на одиницю ресурсу. За цим показником емісія акцій та облігацій поступається залученню депозитів, оскільки при емісії акцій та облігацій банки вдаються до послуг третіх сторін (андерайтерів, депозитаріїв, аудиторів, тощо), при тому, що організувати процес залучення депозитів банки можуть самостійно.

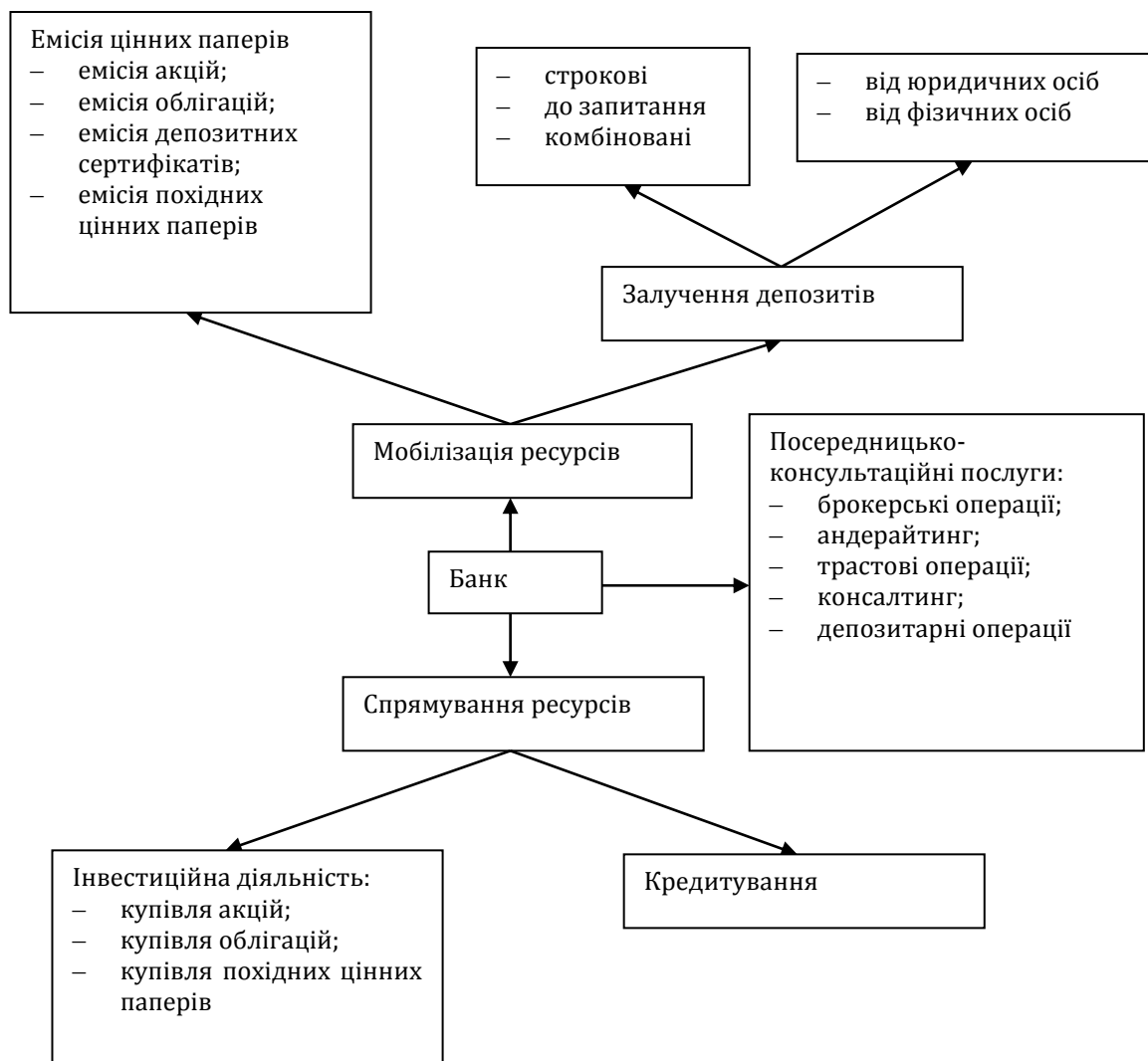

Рис. 1. Схема банківських операцій на фінансовому ринку (авторська розробка)

Суттєвим мінусом випуску простих акцій перед іншими способами залучення ресурсів є можливість покупця акцій долучитися до управління банком. За умови, що покупець акцій акумулює більше десяти відсотків статутного капіталу, йому надається право істотної участі в управлінні банком [3]. Перевагою емісії акцій та облігацій перед кредитуванням є здатність у коротші терміни залучити великі об'єми ресурсів. Залучення депозитів спрямоване переважно на роздрібних клієнтів, емісія акцій та облігацій, зважаючи на складність та високу вартість останньої, розрахована на великих інвесторів.

Якщо вадою емісії акцій можна вважати можливість залучення до управління банком інвестора, то компенсує таку ваду відсутність необхідності оплачувати позику. Рішення про виплату дивідендів акціонерам приймається радою акціонерів і не є обов'язковим [4]. Попри усі плюси, у депозитів є одна властивість, що може завдати суттєвої шкоди діяльності банку. При залученні останніх вкладник має право у будь-який час вимагати від банку достроково повернути свій вклад, і банк зобов'язується виконати його вимогу [5, ч. 2, ст. 1060].

Провівши порівняльну характеристику засобів акумуляції ресурсів банком можна зробити висновок, що запозичення коштів на ринку капіталів є обґрунтованим при потребі банку акумулювати великі ресурси у короткий термін. Також запозичення ресурсів на ринку капіталів актуальне для невеликих банків, які, зважаючи на відсутність розгорнутої мережі відділень, не мають змоги залучати достатні об'єми депозитів.

Посередницько-консультаційні послуги вигідні для банків тим, що не вимагають залучення ресурсів, отже, для таких послуг характерним є низький рівень ризику. Недоліком таких послуг може бути відсутність попиту на такі операції та складність налагодження механізмів надання посередницько-консультаційних послуг. Отже, посередницько-консультаційні послуги можуть упроваджуватись банками, які бажають диверсифікувати джерела отримання прибутку, або для невеликих спеціалізованих банків, які не мають можливості залучати та розмішувати великі об'єми ресурсів.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика емісії акцій, облігацій та кредитування (авторська розробка)

Показник	Емісія акцій	Емісія облігацій	Залучення депозитів
Простота залучення	-	-	+
Вартість залучення	-	-	+
Потреба залучення до управління позичальника	-	+	+
Можливість за короткі терміни залучати великі об'єми ресурсів	+	+	-
Вартість обслуговування позики	-	+	+
Можливість дострокового розірвання договору позики позичальником	-	-	+

Комерційні банки на ринку капіталів можуть розмішувати ресурси, купуючи акції, облігації та видаючи довгострокові кредити. Такі інструменти розміщення коштів мають свої сильні та слабкі сторони. Купуючи акції, банки мають можливість долучатись до управління об'єктом інвестування, що для інвестора суттєво збільшує можливості контролю. Оцінюючи способи розміщення коштів за рівнем простоти, купівля цінних паперів є простішим процесом порівняно з кредитуванням, оскільки банк може скористуватись послугами брокера. Суттєвою перевагою розміщення ресурсів через купівлю цінних паперів є ймовірність дострокового продажу акцій та облігацій на вторинному ринку. При кредитуванні банк може вимагати дострокового повернення кредиту лише у випадку недотримання позичальником умов договору кредитування. Перевагою облігацій перед акціями є їх фіксована дохідність. Відсутність фіксованого доходу за акціями може слугувати як сильним, так і слабким їх чинником, залежно від цілі інвестора. При кредитуванні мінусом є складність налагодження процесу кредитування у банку, проте банку належить більша свобода щодо формування умов кредитування. Мінусом облігацій є ймовірність дефолту емітента, що може для потенційного інвестора нівелювати її фіксовану дохідність. Як і у випадку з облігаціями, фіксована дохідність по кредиту може нівелюватись ймовірністю неповернення кредиту позичальником. Отже, з проаналізованого можна зробити висновок, що найбільшою перевагою кредитування є гнучкість формування умов надання кредиту для банків, що дозволяє банкам спеціалізуватись на краще вивчених видах кредитування. Проте ціною гнучкості є складність, висока вартість та тривалість налагодження процесу кредитування. Перевагою вкладення ресурсів у цінні папери є їх простота, проте банк обмежений у можливості впливати на умови кредитування.

У таблиці 3 наведено показники емісії акцій та облігацій українськими емітентами загалом та банками зокрема. З цих даних можна дослідити місце банків на ринку акцій та облігацій як емітентів.

Загальна емісія акцій вітчизняними емітентами за аналізований період зросла на 193 %, проте не демонструвала сталої динаміки. Динаміка об'ємів емісії акцій банками загалом рухалась у руслі загального показника емісії. Винятком може бути 2013 рік, коли загальна емісія акцій знизилась, а емісія акцій банками зросла у 8,8 раза. До 2004 року частка банківських акцій у загальній структурі випущених акцій не перевищувала 10 %, починаючи з 2005 року, частка банківських акцій почала суттєво зростати. У 2005-2006 роках питома вага акцій коливалась від 25 % до 33 %, а від 2007 року питома вага випущених банківських акцій становила не менше половини загальної суми емітованих акцій. Зростання частки випущених банківських акцій відбулось унаслідок активного розвитку банківської системи у 2005 – 2007 роках, що спричинило суттєве нарощення банківських активів та відповідно банки були вимушені нарощувати статутний капітал для дотримання вимог Національного банку. Після 2008 року,

попри зниження об'ємів випущених банківських акцій, їх питома вага не знизилась через пропорційне зниження загальної кількості випущених акцій. За аналізований період питома вага банківських акцій у загальній структурі акцій склала 32,26 %.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика засобів спрямування банківських ресурсів (авторська розробка)

	Купівля акцій	Купівля облігацій	Кредитування
Сильні аспекти	Можливість долучитись до управління об'єктом інвестування	Відносна простота розміщення коштів	Фіксована дохідність
	Відносна простота розміщення коштів	Фіксована дохідність облігацій	Гнучкі умови оформлення кредитів
	Можливість дострокового продажу акцій	Можливість дострокового продажу облігацій	
Слабкі аспекти	Ризик зниження вартості акцій	Ризик дефолту емітента	Ймовірність неповернення кредиту
			Неможливість дострокового повернення кредиту
			Складність налагодження механізмів кредитування

Таблиця 3. Структура емісії акцій та облігацій в Україні за 2001-2013 роки (за даними звітності НКЦПФР)]

Рік	Загальна емісія акцій, млн. грн	У т. ч. емісія акцій банками, млн. грн	Питома вага акцій, емітованих банками, від загальної кількості, %	Загальна емісія облігацій, млн грн	У т. ч. емісія облігацій банками, млн грн	Питома вага облігацій, емітованих банками, від загальної кількості, %
2001	21921,42	934,00	4,26	694,32	73,44	10,58
2002	12796,00	1218,4	7,3	4274,62	87,38	2,05
2003	18021,74	1339,02	7,43	4241,86	329,16	7,75
2004	28336,24	2802,45	9,89	4106,59	217,93	5,3
2005	24815,00	8100,00	32,64	12748,28	2564,726	20,12
2006	43540,00	11000,00	25,26	22070,8	4994,0	22,63
2007	50000,00	26560,00	53,12	44480,51	18869,37	42,42
2008	46140,00	25670,00	55,63	31346,27	7115,94	22,7
2009	101070,00	60790,00	60,14	10107,35	-	-
2010	40590,00	23330,00	54,47	9493,86	3150,00	33,18
2011	58160,00	36060,00	62,00	35914,44	13893,5	38,68
2012	15840,00	3643,2	23	51386,61	11770,00	22,9
2013	64230,00	32275,6	50,25	42467,78	8040,00	18,93

Попри суттєве нарощення об'ємів емісії облігацій, частка випущених банківських облігацій у їх структурі не була такою високою, як у випадку з акціями. За аналізований період спостерігається значна волатильність питомої ваги банківських облігацій у загальній структурі. Таке коливання пояснюється тим, що емісія акцій часто може бути вимушеним кроком, пов'язаним з нарощенням статутного капіталу, а до емісії облігацій банки вдаються періодично, переважно для нарощення ресурсної бази. Емісія облігацій для підтримки ліквідності не є популярним інструментом зважаючи на тривалість процесу емісії. Максимальне значення питомої ваги банківських облігацій за аналізований період зафіксоване у 2007 році, і становить 42,42 %. Надалі питома вага облігацій поступово зменшилась. Загалом за аналізований період середнє значення питомої ваги банківських облігацій у загальній структурі випущених облігацій склало 19,02 %.

Отже, з наведеного можна зробити висновки, що банки посідають чільне місце на ринку акцій та облігацій. На ринку акцій частка банківських акцій останні п'ять років становить не менше 50 %, на

ринку облігацій частка банків становить у середньому 19,02 %.

Іншою структурною одиницею ринку капіталів є ринок довгострокового кредитування. У таблиці 4 наведено порівняльні дані за обсягами та строковою структурою кредитів, наданих банкам та небанківським фінансовим організаціям. Ще одним доказом того, що вітчизняна фінансова система є банкоорієнтована, є перевищення обсягів кредитування банків перед небанківськими фінансовими установами. У середньому обсяги кредитування банків перевищують обсяги кредитування небанківських фінансових установ за аналізований період на 293 %. Проте спостерігається тенденція до зниження розриву між даними показниками. У 2005 році перевищення кредитів наданих банкам становило 525,85 %, у 2008 році – 204,48 %, у 2012 році – 46,98 %. Для аналізу ступеня важливості для банків ринку капіталу окремо наведено об'єми кредитів, надані терміном більше року, та їх питому вагу.

Таблиця 4. Структура наданих кредитів банкам та небанківським фінансовим організаціям за 2005 – 2012 роки, [1]

Рік	Кредити, надані банкам, млн грн			Кредити, надані небанківським фінансовим організаціям, млн грн		
	Усього	Більше року	Питома вага довгострокових кредитів, %	Усього	Більше року	Питома вага довгострокових кредитів
2005	10408	414	3,98	1663	672	40,4
2006	18612	467	2,5	2689	1348	50,1
2007	47021	1442	3,07	5932	3110	52,42
2008	29708	1759	5,9	9789	8847	90,38
2009	20580	1341	6,5	14014	12660	90,34
2010	26477	1056	4,0	13430	12160	92,6
2011	40343	2604	6,5	16441	15227	92,6
2012	23854	1537	6,5	16229	15210	93,7

З таблиці 4 видно, що питома вага довгострокових кредитів, наданих банкам суттєво нижча за аналогічний показник для небанківських фінансових установ. Такому явищу є два пояснення, з одного боку, специфіка небанківських фінансових установ, до яких належать страхові компанії, лізингові компанії, інвестиційні фонди, вимагає від них довгострокового залучення та розміщення ресурсів. З іншого боку для банків у сучасних умовах довгострокове кредитування є ризикованим, тому банки не мають потреби залучати кошти на такий тривалий термін. Тому ринок капіталів для банків не є таким важливим, як для інших установ, проте банки як позичальники посідають на цьому ринку чільне місце порівняно з небанківськими установами.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, нами було проаналізовано та здійснено розподіл банківських операцій на групи розміщення, мобілізації ресурсів, та посередницько-консультаційних послуг. Зважаючи на те, що в Україні підприємства зобов'язані законодавством проводити розрахунки через банківські рахунки, можна стверджувати, що банки посідають чільне місце на фінансовому ринку. Підтверджує цю думку те, що банки через мультиплікативні ефекти здатні регулювати попит і пропозицію грошей.

Також було проаналізовано сильні та слабкі сторони способів акумуляції та розміщення ресурсів на ринку капіталів. Для цього використано критерії простоти залучення, вартості, критерій необхідності в управлінні банком позичальника чи інвестора, критерій здатності в короткі терміни залучати великі об'єми ресурсів, критерій можливості дострокового розірвання договору позики позичальником та критерій вартості обслуговування позики. З проведеного аналізу можна зробити висновок, що немає єдиного способу акумуляції ресурсів на ринку капіталів, який би був вигідніший для банків. Кожен банк може підбирати для себе засоби додаткової акумуляції ресурсів, залежно від мети залучення, макроекономічної ситуації на ринку, рівня розвитку ринку капіталу в країні тощо.

З аналізу сильних та слабких аспектів розміщення ресурсів можна сказати, що як і у випадку з засобами акумуляції ресурсів, при розміщенні ресурсів не можна виокремити певний спосіб, який міг би бути вигіднішим для банків. Кожен банк, з огляду на обставини, за яких відбувається розміщення ресурсів, обирає найбільш вигідний варіант для себе.

З аналізу банківських емісій на ринку акцій та облігацій видно, що на ринку акцій частка банківських емісій становить у середньому 32,26 % від загальної структури. На ринку облігацій частка банківських емісій менша, проте в середньому частка банківських емісій становить 19,02 %. Отже, аналіз структури емісій акцій та облігацій підтверджує думку, що комерційні банки посідають провідне місце на фінансовому ринку.

Зі структури наданих кредитів видно, що об'єми останніх банкам суттєво перевищують аналогічний показник для небанківських фінансових установ, проте розрив поступово звужується.

Список літератури

1. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – 08/2014 (257) – 227с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881604>.
2. Дзюблюк, О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах реформування економіки [Текст] / О. В. Дзюблюк. – К. : Поліграфкнига, 2006 р. - 512 с.
3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 2121-III від 07.12.2000. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
4. Про господарські товариства [Електронний ресурс] : закон України № 1576-XII від 19.09.1991. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. Цивільний Кодекс України: частина 2 ст.1060, № 435-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Школьник, І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку [Текст]: монографія / І. О. Школьник. – Суми: ВВП «Мрія», ТОВ, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.

References

1. The National Bank of Ukraine Bulletin (2014). 08/2014. Retrieved October 07, 2014, from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881604>.
2. Dziubliuk, O. V. (2006). The organization of credit and monetary relationships of society in conditions of reforming the economy. Kyiv : Polygrafknyga.
3. About banks and banking in Ukraine: the Law of Ukraine, № 2121-III, (2000). Retrieved October 07, 2014, from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881604>.
4. About business associations: the Law of Ukraine, № 1576-XII (1991). Retrieved October 07, 2014, from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. The Civil code of Ukraine, № 435-IV part 2, article 1060. (2003). Retrieved October 07, 2014, from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Shkolnyk, I. O. (2008). The financial market of Ukraine. The current status, and development strategy. Sumy, Mriya.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2014 р.